

Koegzistencija ili integracija na pripadnicite na malcinstvata

Trudot pretstavuva teoretski pridones za iznaodawe možni rešenija za etnopolitičkite konflikti. So modelot na koegzistencija se nudat mehanizmi za vospostavuvawe na efektivno učestvo na site gradani vo procesite na upravuvawe i odlučuvawe, a preku integracija će se sozdade politička nacija vrz osnova na teritorijalniot princip, što će ja zabrza demokratizacijata vo tranzicijata do otvoreno građansko opštestvo. Empiriskite modeli od iskustvata na državite vo koi što se rešeni ili seušte se baraat rešenija za etnopolitički konflikt, se nudat kako lekcii od istorijata za da se iznajdat dolgotrajni rešenija.

Ključne besede: Avtonomija, Integracija, Konsocijalna demokratija, Etnopolitički konflikt

COEXISTENCE OR INTEGRATION OF MINORITY MEMBERS

This essay is theoretical contribution towards possiblle solution making process for ethnopolitical conflicts. The coexistence model is offering mechanisms for effective participation of all citizens in making decision and management processes, but trough integration will be create political nation based on territorial principal, witch will be an contribution for democratization in the period of transition to open civil society. The empirical models as examples from states experiences, in witch are solve already or continues for solutions searches, offer some lectures from their history for finding possible long terms solutions.

Keywords: Autonomy, Integracy, Consocietal democracy, Ethno political conflict

1. VOVED

Počituvaweto, zaštitata i unapreduwaweto na čovekovite i na pravata na pripadnicite na malcinstvata vo državite vo koišto živeat se osnovniot uslov za mir i progres na čoveštvo. Stabilnite državi se stolbovi na bezbednosta vo svetot. Nivnata stabilnost proizleguva od počituvaweto, zaštitata i unapreduwaweto na pravata na site građani, vrz osnova na principite na ednakvost i na nediskriminacija. Vakvata uslovenost i međuzavisnost na sigurnosta na poedinecot i svetskata bezbednost se počesto se percipira kako bazična kauzalna vrska za opstojuwaweto na čovekot i na svetot. Zatoa i međunarodnite i regionalni dokumenti, no i nacionalnite pravni poredoci, se zasnovaat vrz počituvaweto na pravata i slobodite na poedinecot. Toa e i osnovniot kriterium spored kojšto se ocenjuje vladeeweto na pravoto vo državite.

Vooruženite konflikti vo državite bea glavnata zakana za građanskiot mir i regionalnata bezbednost po krajot na Studenata vojna vo 1991 godina. Del od vlastite na toj predizvik odgovorija so državen teror, represija i masovni politički ubistva. Na pozitivnata strana od ramnotežata na mirot i konfliktot, kako što konstatiraat Gur, Maršal i Hosla vo predgovorot na istražuwaweto od 2001 godina, mnogu avtokratski režimi se zameneti so demokratski režimi, poraspoloženi da im ovozmožat prisposobuwawe na svoite predizvikovači otkolku da se borat so niv. Stabilnosta i bezbednosta na evropskiot kontinent po Studenata vojna se povremeno narušuvani od povampirenite nacionalizmi. Nadminuvajći ja ideološkata bipolarnost, evropskite nacii se soočija so zakanata od novi, prodolženi tenzii, vooruženi sudiri so krvavi epilozi, pretežno vo presoždadenite državi od nekogašniot Istočen blok. Etničkite konflikti so nasilna, vooružena komponenta, bea i ostanuvaat klučan faktor na destabilizacija i na integriranite evropski državi.

Ostrite i često krvavi konflikti među etničkite grupi ili etničkite zaednici vo multietničkite državi vo Evropa, čija što suština se barawata za politička i teritorijalna avtonomija na malcinskite grupi/zaednici, spored kriteriumot na proektiranite celi, se glavno etnopolitički i vnatredržavni konflikti. Etničkite konflikti se vnatrešni konflikti, što vo državite nastanuvaat pod vlijanje na socio-ekonomskite i politički faktori, kako konsekvenci na demografskata ekspanzija na malcinskoto naselenie na koešto mu e potrebna poširoka teritorija i povolni ekonomsko-socialni uslovi za egzistencija i razvoj, na psihološkite faktori, kakvi što se predrasudite i stereotipite, i na diskursot na mnozinskite kon malcinskite etnikumi, a često i kako rezultat na konfesionalnata divergentnost vo multietničkite opštestva. Suštinski pričini za sekoj vnatrešen etnopolitički konflikt se ekskluzijata i marginalizacijata na malcinskite grupi ili zaednici od javniot život, od procesot na odlučuwawe i upravuwawe, nesoodvetnata pretstavenost vo instituciite, ustavnite i zakonskite garancii za nivnite prava kako građani i možnosta da gi ostvaruvaat vo

zaednica kulturnite, obrazovnite, verskite i pravoto na upotreba na majčiniot jazik vo usmenata i pismenata komunikacija so administrativnite i sudskite organi.

So ogled na tektonskite ideološki i politički pomestuvawa vo poslednata deцениja na minatiot vek na evropskoto tlo, konfliktite što se razgorea po povtornoto ili novoto osamostojuvawe na državite, nekogašnite konstitutivni republiki vo multinacionalnite državi od Istočniot blok, se razlikuvaat od čisto etnopolitičkite konflikti po kompleksnata priroda na ideološkite matrici što gi pridvižuvaat.¹ Vo etnopolitički, vnatrešni konflikti, se klasificiraat vooruženite sudiri među državnite sili i paramilitarni sili na etničkite ili nacionalni malcinstva, vo čija osnova se nivnite barawa za politička i teritorijalna avtonomija ili nezavisnost preku secesija.

Slabostite i krizite vo državničkoto upravuvawe se vbroyuvaat među najvažnite pričini za nastanuvawe na vnatredržavni etnički konflikti.² Na EU listata za proverka na korenite-pričini za konfliktite se: nedoverbata vo legitimnosta na državata, nepočituvawe na vladeewe na pravoto, nepočituvawe na osnovnite čovekovi prava, niskiot stepen na razvoj na civilното opštestvo i mediumite, nerazrešeni-te odnosi među zaednicite i nedostigot od mehanizmi za rešavawe na sporovi, krizata na ekonomskiot menaxment, socijalni i regionalni neednakvosti i geopolitičkata situacija na državata vo prašawe. Principite na međunarodnoto pravo na ednakvost, zaštita na identitetot, na efektivna politička participacija na pripadnici na malcinstvata, konceptot na vnatrešno samoopredeluvawe i prekugranični kontakti, različno kombinirani, ja sočinuvaat suštinata na suverenosta i ramkovniot paket za konstruktivni pristapi na akomodacija na grupe.³

Ottamu, glavnata hipoteza na trudot e deka državната malcinska politika e rešavački faktor vo prevenirawe, razrešuvawe i rešavawe na vnatredržavnite etnički konflikti vo evropskite multietnički državi, od čija stabilnost zavisi mirot na evropskiot kontinent. Nacionalното edinstvo i integracijata stanuvaat varijabli na političkite nacji, proizvod na modelot na integracija ili kombiniran so elementi na koegzistencija, kako idnina na sovremenite evropski državi i osnova na procesot

1 Vidi vo: Georgieva L. (1999) Tvorewe na mirot, Skopje: Studio ADA, str. 110/111.

2 So dobroto upravuvawe se doada do dolgotrajna meduetnička sorabotka, se sozdava klima na doverba, preku konsultativna participacija, specijalni dogovori, efektivno učestvo vo procesot na odlučuvawe, prisustvo vo vlasta, se pravat napori pripadnicite na malcinstvata da se integriraat vo javni službi, administracija, policija, vojska, lokalna vlast vo opštini vo koi voobičaeo se zema da živeat malcinstva vo 20 % od populacijata. Vidi vo: Kemp, A.V., 2000, Between assimilation and Secession: Integrating Diversity in Multi-Ethnic States, tretto poglavje: str. 52.

3 Kako rezultat na toa, zaštitata i unapreduvaweto na malcinstvata se bara vo pofluidno i otvoreno scenario, sozdavajči potreba za zgolemuvawe na odgovornosta za zajaknuvawe na povećekratnite nedržavni entiteti. Soodvetna ilustracija za toa se Dejtonskiот miroven dogovor od 1995, severnoirskiот Dogovor od Belfast od 1998 godina, Ustavnata ramka za institucii na privremena samouprava na Kosovo (i Metohija) od 2000 godina i Ohridskiот Ramkoven dogovor za Makedonija od 2001 godina

na evropskata integracija. Sovremenoto evropsko opštstvo gi usvoilo i utvrdilo politikite na integracija i koegzistencija na etničkite grupi/zaednici kako suštinski za stabilnosta na državite vo koišto egzistiraat divergentni etnički grupi. Razvojot na građanskata i politička kultura na tolerancija, vtemeluvaweto vo javnata svest na principot na nediskriminacija, razbivawe na predrasudite i stereotipite i govorot na omraza vo javniot diskurs, vključenosta na pripadnicite na site etnički grupi vo javniot život i vo procesot na odlučuvawe na site nivoa na opštstvoto, obeshrabruvaweto na etnocentrizmot, može da se nosečkite elementi na malcinskite politiki na državite. Posebna pretpostavka e deka stepenot na tolerancija, od kojašto zavisi diskursot kon malcinskite etnički grupi, može da ja zasili ili da ja namali međuetničkata tenzija vo državite vo prašawe. Zašto, kolku što e povisoko nivoto na tolerancija, tolku i međuetničkite odnosi će bidat porelaksirani. So zgolemeno prisustvo na diskriminatoriski stavovi kon malcinskite etnički grupi se zgolemuva i verovatnosta od etnički konflikt. Soodvetnata vključenost na pripadnicite na etničkite grupi vo javniot život ja zajaknuva etničkata harmonija, ili obratno, zasileniot etnocentrizam ja zgolemuva političkata nestabilnost na državata.

Etnonacionalnite vojni za nezavisnost, koišto bea glavnata zakana za građanskiot mir i regionalnata bezbednost vo prvata dekada po Studenata vojna, na početokot na noviot milenium go dostignaa najniskoto nivo od 1960 godina. Mnogu vooruženi konflikti, povedeni za ova prašawe, se smireni vo 2001 ili vo 2002 godina, često otkako se počnati pregovori so buntovnicite. Ottuka i aktuelnosta na ovaa teza, so kojašto će se dokaže deka za stabilnost na državite neophodna e sistemska i tolerantna malcinska politika, čii temeli počivaat vrz principite na ednakvost i nediskriminacija na site građani. Zamisla e trudot da razvie opredelena sinteza na elementite vo novi modeli za međuetnička harmonija vo multi-etničkite opštstva, vključuvajći gi preporakite na ekspertite za malcinski prava od Hag, Oslo i od Lund, ponudeni od OBSE, među 1996 i 1999 godina. So nadgradba na postojnite modeli na mnozinska i konsocionalna demokratija na A. Liphart će se izgradi nov koncept na power sharing, na podelba na moćta i na odgovornosta vo upravuvawe i efektivno učestvo na malcinstvata vo javniot život vo državite vo koišto živeat. Preporakite za obrazovnite prava, pravoto na upotreba na majčiniot jazik i za efektivnoto učestvo vo javniot život vo državata, se fundamenti za ostvaruvawe na vnatrešnoto samoopredeluvawe na nacionalnite ili etnički malcinstva, bez ogled na politikite na (ne)priznavawe i na distribucija na malcinskite prava vo sovremenite evropski državi.

Ottamu, opštata naučna cel na trudot e preku koegzistencijalniot i integrativniot model da se ponudat rešenija za nadminuvawe na problemite so malcinskite etnički grupi/nacionalnite malcinstva i konfliktite proizlezeni od nivnite politički barawa. Poradi toa što među kriteriumite za členstvo vo Evropskata Unija od Kopenhagen, kako najvažni merki za dostignuvawata na odredeni standardi vo demokratijata, vladeewe na pravoto, čovekovite i malcinski prava i postoeweto na

stabilni institucii, za esencijalen kriterium za politička stabilnost na državite što baraat členstvo vo Unijata se smetaat ustavnite garancii i faktičkata zaštita i unapreduvaweto na čovekovite i malcinski prava. Konsekventno, predmetnata ramka na trudot ja sočinuvaat konceptite za zaštitata i za unapreduvawe na pravata na čovekot, na građaninot, a osobeno malcinskite politiki vo multietničkite evropski(o) opšttestva(o) vo sovremieto, i izborot na model za celosna vkluchenost na pripadnicite na malcinstvata vo opšttestvenite tekovi. Toa se modelot na koegzistencija, preku avtonomija (jazična, kulturna ili teritorijalna, politička), i modelot na integracija na pripadnicite na malcinskite etnički zaednici vo evropskite državi. Dvata modeli može da se primenat vo multietničkite državi vo Evropa na različnostite.

2. RAMKI ZA MALCINSKI POLITIKI

Najznačeen za izgradbata na državnite sistemi za zaštita i za unapreduvawe na čovekovite i na pravata na pripadnicite na nacionalnite ili etnički malcinstva e izborot na koncept na državnata politika, od kojašto zavisi efikasnosta na sistemot, političkata stabilnost i bezbednosta i mirot. Osnovna politika na državite vo koišto egzistiraat poveće pomali etnički grupi ili zaednici e politikata na (ne)priznavawe na nivnoto postoeewe. Spored klasifikacijata na Frančesko Kapotorti, specijalen istražuvač na ON, vo studijata za pravata na pripadnicite na etnički, religiozni i jazični malcinstva, napravena za potrebite na Potkomisijata za prevencija od diskriminacija i zaštita na malcinstvata na ON, vo empirijata postojat dva osnovni koncepti što se praktikuvaa vo državite: konceptot na zaštita na malcinstva i konceptot na ednakvost i nediskriminacija.⁴ Distinkcijata među niv e razbiraweto na konceptot na ednakvost i nediskriminacija kako koncept što implicira formalna garancija na ednakov tretman za site individui i mora da ovozmoži uživawe na isti prava i prifačawe na isti obvrski za građanite, a vo osnovata na konceptot na zaštita se specijalnite merki vo korist na členovite na malcinskata grupa. Ista cel

● ● ●

4 Od členovite na Potkomisijata i Komisijata za čovekovi prava na ON bilo pobarano mislewe za distinkcija među dvata koncepti. Kako što izvestuva Kapotorti, na prvata sesija vo 1947 godina, pri iscrtuvaweto na odredbata za prevencija od diskriminacija i zaštita na malcinstva vo Univerzalnata deklaracija e izgotven finalniot nacrt-člen, no sepa ne e sostaven del od Deklaracijata. Tie smetale deka prevencija od diskriminacija e prevencija od sekakva aktivnost kojašto na individuite ili na grupite im negira ednakvost na tretmanot, što tie može da go baraat. Zaštita na malcinstvata, spored niv, e zaštita na nedominantnite grupi, koi barajči ednakvost vo tretmanot so mnozinstvoto, baraat merki za različen tretman so cel da gi zaštitat osnovnite karakteristiki što gi poseduvaat i koi gi razlikuvaa od mnozinstvoto populacija. Zaštitata znači ednakvost na individuite što pripadaat na takvite grupi i što ja baraat. Ottuka sledi deka različniot tretman na tie grupi ili na individuite što im pripadaat e opravdan koga se bara vo interes na nivna zadovolenost i za dobrosostojba na zaednicata vo celost ... Ako malcinstvoto ja prifaća asimilacijata, a e sprečeno, stanuva zbor za diskriminacija i toj slučaj treba da bide tretiran kako diskriminacija. Capotorti, F. (1991) Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, Geneva/UN, New York: Centre for Human Rights, sales No.E.91.XIV. 2, ISBN 92-1-154083-6/ISSN 1014-5680, pp. 40, para. 236 .

na dvata koncepta e institucionalizacija na faktička ednakvost medu členovite na malcinskata grupa i drugite građani. Toa ja potvrđuva tezata deka prevencijata od diskriminacija od edna strana, i implementacijata na specijalni merki za zaštitata na malcinstvata od druga, se samo dva aspekti na istiot problem: odbrana na osnovnite čovekovi prava. Spored toa, dvata koncepti i pokraj toa što se različni, se blisko povrzani.⁵

Državite može da gi tretiraat nacionalnite malcinstva ili malcinskite etnički grupi kako kolektiviteti ili kako pripadnici na različni od mnozinskata etnička zaednica. Različnite javni diskursi kon etničkite grupi ja reflektiraat državната malcinska politika i se poznačajni za stabilnosta i mirot vo multietničkite opštestva, vo koišto se prifateni različni modeli na međuetnički odnosi. Politikata na prinudna asimilacija, preku denacionalizacija i akulturacija, e među glavnite faktori za destabilizacija, a politikite na segregacija i separacija, čij što pridružnik e getoizacijata na malcinskite etnički grupi, se drugata krajnost i, isto taka, gi destabiliziraat multietničkite opštestva. Tamu kade što se prifateni modelite na među(inter)etnički odnosi, na prilagoduвање na malcinskite etničkite grupi ili na nivnite pripadnici, na inkluzija i na integrirawe vo site opštestveni nivoa, državite se stabilni i vo niv ne se pojavile ili se izbegnati nasilni, vooruženi etnički konflikti.

Politikata na redistribucija, na fragmentacija i disperzija na moćta među razni institucii na isto nivo, ili za podelba na vlasta na različni nivoa, državno, regionalno i provincisko, so zasiluvawe na specifičnite interesi na grupite kako što se ekonomska blagosostojba, zaštita i razvivawe na etničkite specifiki, so angažirawe na državata za pobrz razvoj na tie teritorii, e ključna za međuetničkata doverba i stabilnost na državata. Za da se izbegnat etnopolitičkite konflikti, civilnoto nasilstvo ili voenite udari što se rezultat na ekskluzijata na malcinstvata od vlasta, potrebna e umerenost ili moderacija na odnosite među etničkite grupi ili zaednici. I izborniot sistem može da bide faktor za zasiluvawe na interetničkiot konflikt. Predlogot na Donald Horovic da se sozdadat tri uslovi: rotiračko pretsedatelstvo, nacionalna vlada ili golema koalicija i upotreba na izboren sistem što će ja ohrabri fragmentacijata na partite, podelbata na glasovite na izbiračite, što e možnost za koalicii so umereni politiki, može da pomogne da se izbegne eventualnoto negativno vlijanie vrz stabilnosta na državata.⁶

Najefikasen metod za efektivna participacija na malcinstvata vo javniot i vo političkiot život vo državata se afirmativnite akcii ili merki na pozitivna diskriminacija. Afirmativnata akcija, sistem od politiki i specijalnite merki na konceptot

5 ibid, pp. 41, para. 241.

6 Modelot na Horovic za reducirawe na etničkiot konflikt, prva i vtora točka, vo Maleska, M., 1997, Etničkiot konflikt i prilagoduvažeto: Makedonija 1991-1997, Skopje: Kultura, str. 45–53

na zaštita na malcinstvata, pretpostavuva da se sozadadat možnosti za členovite na malcinskite grupi i na ženite, a vladite gi prezemaat za da gi eliminiraat efektite od diskriminacijata vo minatoto.⁷ Početocite na ovoj metod na zaštita i unapreduvawe na pravata na malcinstvata se vo akcijata za podobruvawe na možnostite i za borba protiv diskriminacijata na amerikanskite građani od crnata rasa, no i na ženite i na drugi deprivirani grupi, na administracijata na amerikanskiot pretsedatel Lindon Xonson.⁸ Afirmativnite akcii, kako sistem na politiki se del od konceptot na zaštita na malcinstvata, se praktikuvaa vo kontekst na ON, OBSE i na Sovetot na Evropa.⁹

Suštinski faktor na integracijata vo multietničkoto opštestvo e vo svesta na građanite da se vtemeli kulturata na tolerancija. Opštestvoto ima dve možnosti koga se soočuva so prisustvoto na malcinski grupi: malcinstvoto da bide eliminirano ili tolerirano., pa i razvivano. Eliminacijata ili tkn. etno-genocid se vrši preku nekolku metodi: toa e odbivano ili supresirano, a ekstremen primer na supresija na malcinstvata e nacističkiot genocid vrz nad poveče od šest milioni Evrei vo Vtorata svetska vojna. Pomalku nasilno, no ednakvo zlostorničko sredstvo e prinudnata asimilacija, proces vo kojšto malcinstvoto e prinudeno da gi prisvoi kulturnite atributi na dominantното mnozinstvo. Takov e slučajot so imigrantskite grupi koi se prinudeni da gi usvojat ideologijata i jazikot na dominantnata grupa na državata domačin. Mnogu retki se slučaita koga asimilacijata stanuva proces na čista eliminacija. Dominantnata grupa voobičeno usvojuva aspekti na malcinskata, davajći i prednost na sopstvenata kultura. K. Dojč identifikuva dva tipa integrirani zaednici: amalgamirani i pluralni. Amalgamizacijata, i dobrovolnata i prinudnata integracija, i amerikanskiot melting-pot, e soedinuvawe na različni entiteti pod federalna ili unitarna vlada i nivno stopuvawe. Za sporedba, vo plural-

7 Afirmativnata akcija so specijalni merki e miks na dvata koncepta na Kapotorti. Afirmativnata akcija e sistem na politiki, programi i proceduri so koišto im se davaat pogodnosti i prednost na pripadnicite na malcinstvata i na ženite pri vrabotuvaweto, za pristap do institucite za visoko obrazovanie, i toa so vladini dogovori ili drugi socijalni beneficij. Glavni kriteriumi za građanite što će bidat opfateni so afirmativna akcija se rasata, polot, etničkoto poteklo, religijata ili vozrasta. (Pentassuglia, G., The EU and the Protection of Minorities, EJIL. Vol. 12 No. 1, pp. 3–38)

8 Federalnata vlada gi institucionalizirala politikite na afirmativna akcija pod Aktot za građanski prava od 1964 godina i so izvršna naredba vo 1965 godina. Preku testovi za sposobnost, sklonosti i drugi kriteriumi, za tendencii za diskriminacija na crnite, zabranuvani se biznisi što se finansirale od federalniot buxet. Vo docnite osumdeseti koristeweto na rasnite kvoti i malcinskite merki dovelo do sudski procesi za afirmativnata akcija kako forma na «obratna» diskriminacija, sega na pripadnicite na belata rasa. www.britanica.com.uk/affirmativeaction

9 Dopolnitelni instrumenti na Sovetot na Evropa za prašawata što se odnesuvaat na malcinstvata se Konvencijata za međugranična sorabotka među teritorijalnite opštini ili lokalni vlasti, Evropskata konvencija za legalen status na rabotnicite migranti, za migracionite prašawa i malcinstvata i mnogu drugi multilateralni i bilateralni dogovori među državite členki na Sovetot na Evropa. Vo: Sovetot na Evropa i malcinstvata, str. 92 Od poseben interes na Sovetot se sredbite so seniorski vladini delegacii (na povisoko nivo), konsultacite i sredbite za planirawe na aktivnosti za sorabotka, informativnite seminari (mrežite za obuka i studensките poseti za selektirani celni grupi), str. 93 i 94.

nata zaednica egzistiraat dva ili poveće entiteti, koišto zadržuvaat vladini strukturi ili koegzistiraat so avtonomna politička i teritorijalna samouprava, i se soglasile da formiraat zaednička »bezbednosna zaednica«.¹⁰

Pokarakteristična za politikata na prinudna asimilacija e interakcijata među kulturata na mnozinskite i malcinskite etnički grupi ili zaednici. Taka se slučuva opštestvoto vo koešto se primenuva politika na prinudna asimilacija da evoluiru vo procesot i dominantnata kultura da se z bogati so izbrani elementi od onaa na avtohtonite malcinstva ili novodonesenata na imigrantite. Tamu kade što na malcinskite grupi im se dozvoluva začuvuvawe na osobenostite i na identitetot, sistemot e pluralno demokratski. Vo tie opštestva izbrana e tolerancija na malcinstvata, poradi toa što nema drastičen diverzitet ili postojat politički, ideološki i moralni ograničuvawa i prečki za procesot na eliminacija.¹¹ Asimilacijata e proces vo kojšto individui ili grupi so različno etničko nasledstvo se apsorbirani vo dominantnata kultura vo opštestvoto. Voobičaeno, toa se imigranti ili izolirani malcinstva koišto niz kontakti i participacija vo dominantnata kultura, postepeno se otkažuvaat od tradicionalnite veruvawa i usvojuvaat novi do stepen na stopenost i stanuvaat neizdvoivi od drugite členovi vo opštestvoto.¹² Akulturacijata e politika što se definira kako »proces na promena na artefaktite, obiçaite i veruvawata kako rezultat na kontakti na opštestvata so različni kulturni tradicii«. Dvata glavni tipovi na akulturacija se razlikuvaat vrz osnova na dva vida uslovi pod koi se slučuvaat promenite. Slobodno »pozajmuvawe« i modifikacija na kulturnite elementi e prvot tip, što se slučuva koga luđeto od različni kulturi pravat međusebna razmena bez upotreba na voena ili politička dominacija na ednata vrz druga grupa. Novite elementi se integriraat vo postojnata kultura preku proces na inkorporacija. Direktnite promeni se vtoriot tip na akulturacija, pri koišto eden narod vospostavuva dominacija na drug, preku voeno osvojuvawe ili politička kontrola. Direktnite kulturni promeni, kako kaj inkorporacijata, vključuvaat selekcija i modifikacija, no, poradi toa što nastanuvaa so mešawe na členovi na eden kulturen sistem so onie od drug i različen, procesite se različni i rezultatite se pokompleksni. Procesot na direktni promeni znači asimilacija, so rečisi celosna

10 Dojč predupreduva deka koga amalgamacijata se javuva bez integracija, bezbednosna zaednica ne postoi. Vo: Danopoulos, P.C. (June 1997) *The Cyprus Problem and Prospects of Reunification*, Skopje: Balkan Forum, Vol. 5, No. 2 (19), pp. 133–147.

11 Takov primer se evrejskite trgovci vo 12 i 13 vek vo evropskite državi, a vtor primer e nevolnost na Britancite vo vtorata polovina na 20 vek da dozvolat bran imigranti od Karibite, Pakistan i od Indija, za koišto vladata izbrala demokratska idelogija i gi zaštitila od sekoj čekor da bidat odbieni. www.britanica.com.uk/minority/soc.

12 Celosna asimilacija, i pokraj vekovite na osvojuvawa, retko se slučuvaa vo Evropa poradi raznovidnost od lokalni i regionalni kulturi. Postojat primeri na asimilacija vo SAD so t. n. melting pot na etničkite grupi, preku relokacija, vlijanija na javniot obrazoven sistem, vo dve ili tri generacii. www.britanica.com.uk/assimilation

zamena na kulturata so druga, preku kulturna fuzija ili nova sinteza na kulturnite elementi što se razlikuvaat od kulturite pred kontaktot.¹³

3. KOEGZISTENCIJA I(LI) INTEGRACIJA

Arent Liphart kako empiriski modeli za modelot na konsocijalnata demokratija gi zema sistemite na Švajcarija, Avstrija, Belgija i Holandija. Za Avstrija e karakterističen Dogovorot od 1955 godina, so kojšto državata se obvrzuva da ne se sojuzuva so germanskata država, so što sojuznicite sakale da sprečat nacistički sojuz kako toj na silite na Oskata od Vtorata svetska vojna.¹⁴ Za komparirawe na modelite na integrirawe, posoodveten e belgiskiot primer, država što so Ustavot od 1831 godina e parlamentarna ustavna i nasledna monarhija. Parlamentarniot sistem se ogleda vo dvodomniot parlament, sostaven od Senat i Sobranie, nositel na zakonodavnata vlast. Belgija porano e podelena na devet provincii so nad 2.500 opštini so široka lokalna samouprava. Kako unitarna država so dve etnički grupi, Flamanci i Valonci, so dva oficijalni jazici francuski i flamanski, Belgija e preuredena vo federalna država.¹⁵

Modelot na koegzistencija ovozmožuva da se izbegne federalizacijata i se začuvuva unitarniot karakter na državata. Za koegzistencijata iskustveni modeli se oblata Južen Tirol, denes provincijata Bolcano vo italijanskiot region Trentino-Alto Adige, Belgija, Švajcarija i Španija, Avstrija i Holandija. Vrz osnova na sistemite na Švajcarija, Avstrija, Belgija i Holandija e izveden i modelot na konsocijalna demokratija na Liphart. Modelot na koegzistencija što se predlaga vo ovoj trud se nudi kako rešenje za Kosovo i za Kipar, za Baskite vo Španija, za Korzika, vo Turcija, Gruzija, Moldavija, i za razrešuvawe na konfliktite vo Kavkaskiot region. Modelot na integracija, čij integralen del se merkite za akomodacija na malcinstvata, e iskoristen vo Estonija.

Koegzistencijata se praktikuva vo Italija, država na regionite, kade Južnotirolcite se jazično malcinstvo so teritorijalna avtonomija, no i vo Belgija modelot na koegzistencija se zasnova vrz jazična različnost na žitelite, teritorijalno organizirani vo tri dvojazični i eden trijazičen region, kako i kaj avtonomnite zaednici vo Španija i kantonite vo Švajcarija. Modelot na integracija vo ponovo vreme e primenet vo Estonija. Zatoa što sostojbite i položbata na malcinstvata vo državite se razlikuvaat, neophodno e modelite da se prilagodat na uslovite. Za uspeh na prilagoduvaawe to ilustrativno e rešenieto za ungarskoto malcinstvo vo Estonija, vo Romanija i

¹³ www.britanica.com.uk/acculturation

¹⁴ I pred krajot na minatiot vek EU dojde vo situacija da reagira i vo interes na mirot na evropskiot kontinent, da spreči Jerg Hajder da bide avstriski kancelar.

¹⁵ Maleski, D. (1986) op. cit., str. 71

Slovačka i vo Makedonija, kako obid na EU za dogovorno rešavawe na potencialni etnopolitički konflikti vo prokonfliktnite državi vo Evropa.

Pričinata za potraga po trajno rešenje za mirot na tloto na Evropa e prisustvoto na golem broj malcinstva, čii barawa podolg period bea izvor na konfliktite vo evropskite državi. Kako rezultat na istoriskite procesi na sozdavawe na državite, na vojnite i prekrojuvawata na granicite vo minatoto, vo evropskite državi koegzistiraat i po nekolku malcinski grupi. Etnopolitičkiot konflikt e samo eden vid na manifestacija na nezadovolstvoto od položbata na malcinstvata, pojava so dlaboki koreni i povrzana so raznovidnost od opštestveni, ekonomski, kulturni, istoriski i drugi faktori. Ottamu, vidлива e potrebatata od integracija na merki vo seopfaten pristap, preku soodvetni politiki, podignuvawe na građanskata svest, političkata i kulturata na tolerancija i na socijalnata politika na državata.

Modelite na koegzistencija za i integracija što se nudat vo trudot, za rešenje na konfliktite što se ušte traat, sodržat elementi na politikite na integracija ili koegzistencija na malcinstvata, na inkluzija, na redistribucija i disperzija na močta, na pozitivna diskriminacija, što kako sistem na afirmativnata akcija, kako specijalni merki može da se koristat i vo državite što go prifatile konceptot na ednakvost i nediskriminacija. Del od rešenijata na etnopolitičkite nasilni konflikti, se postignati so prilagoduavawe i inkluzija na malcinstvata vo procesot na upravuvawe vrz osnova na principot na podelba na vlasta, na site nivoa, a na lokalno ili regionalno preku formite na teritorijalnata decentralizacija, so obezbeduvawe na pravo na avtonomna samouprava, so vključuvawe vo procesot na odlučuvawe, na izbori, i najvažno, so ustavni i zakonski garancii na pravata na pripadnicite na malcinstvata.

Pričinsko-posledičnata vrška na pritisokot so nasilni sredstva vrz vlastite i rešenijata što se postignati so posreduvaweto na međunarodnite akteri po internacionalizacija, e karakteristika na site etnopolitički vooruženi konflikti, rešeni vo post-studeniot period. Vo takvite slučai rešenieto e zavisnata varijabla. Nezadovolstvoto na južnotirolskoto, germansko-govorno malcinstvo vo provincijata Bolcano, vo italijanskiot Region Trentino-Alto Adige, predizvikuva konflikt što trae poveće od tri decenii. Terorističkite akcii vo oblata poznata kako Južen Tirol se izveduvaat povremeno od 1959 do 1967 godina, vo koišto osven predizvikvanite golemi materijalni šteti, ima golem broj čovečki žrtvi. Prvičniot obid za rešenje e vo juli 1961 godina, koga pod pritisok na napadite, e osnovana međuvladina Komisija od 19 členovi, od koi sedummina se Južnotirolci. Dijalogot vo Komisijata se odviva paralelno so avstrisko-italijanskite pregovori. Istovremeno se vodat tripartitni razgovori, što na krajot doveduvaat do pregovori na trkalezna masa, vo koišto učestvuvaat zaedno site strani. Tripartitnite pregovori traat do 1969 godina, koga rezultiraat so Paket-Dogovor i izmena na Statutot vo 1972 godina. Nezadovolni od nepromenetata položba, Južnotirolcite go reaktueliziraat prašaweto, a po novite napadi razgovori za zadovoluvačko rešenje se vodat vo

Obedinetite Nacii. Konfliktot e rešavan do 1992 godina, do koga se implementirani novite rešenija za specijalen status na provincijata Bolcano i poširoka avtonomija na Južnotirolcite vo ramki na Regionot Trentino-Alto Adixe. Vo soglasnost so ustavnoto rešenje, malcinstvata vo Italija se priznati kako jazični malcinstva, od što proizleguva osobeniot akcent na jazičnata, na obrazovната politika na država-ta, i kulturnata avtonomija za malcinstvata. Za zaštita na pravata na malcinstvata, primenet e modelot na konsocijalna demokratija na Liphart, no poradi rešenijata za obezbeduvawe na pravata što koincidiraat so rešenija što se predлагаат vo Preporakite od Lund doneseni po negovoto okončuvawe, južnotirolskiot e specifičen primer i zemen e za empiriski model za koegzistencija.

Belgiskoto rešenje e empiriska osnova za modelot za konsocijalna demokratija. Uspešno e odbegnata eskalacijata vo vooružen sudir, i doada do nasilni, no nevooruženi sudiri među pripadnicite na flamanskata i valonskata zaednica. Rešenieto so tri jazični zaednici na Flamancite, koišto go govorat flamanskiot jazik što e od holandsko poteklo, francusko-govornite Valonci, koišto se tretina od naselenieto i germansko-jazičniot region na istok, vo kojšto Belgijcite činat pomalku od eden procent od naselenieto e rešenje

za koegzistencija. No, so poslednite ustavni rešenija od 1993 godina, voveden e principot na direktno pretstavuvawe vo parlamentite na federalnite entiteti. Pristapot na institucionalen regionalizam e uspešen model za rešenje za zaštita na mnozinstvoto. Slično e so jazičnata politika vo Švajcarija, so što se štitat pomalku upotrebuваните jazici namesto da se podigaат jazični barieri. Ovie dva modela može da se iskoristat za zaštita na mnozinstvoto od diktatura na malcinstvoto i vo Makedonija i na Kosovo.

So ogled na barawata za široka avtonomija, duri i za nezavisnost na Baskiskata zemja, konfliktot vo Španija se karakterizira so secesionistički stremeži na dvizeweto na Baskite. Najdolgiot konflikt vo sovremenata evropska istorija e špansko-baskiskiot, što trae četiri decenii i polovina. Od 1959 godina, otkako postoji ETA, do denes, se sproveduvaat teroristički akcii za pritisok za udovoluvawa na barawata. I pokraj rešenieto na samouprava preku regionalni, pokrajinski i lokalni organizacioni edinici, namesto da se smiri, Baskite go razgoruvaat konfliktot i go zasiluvaat secesionističkoto dvizewe. Rešenieto vo Španija e spored modelot za mnozinska, no i so elementi na modelot za dogovorna demokratija na Liphart. Ustavot dozvoluва Avtonomnite zaednici da gi priznaat dominantnite regionalni jazici i dijalekti, da imaат oficijalen status zaedno so kastilijanskiot španski jazik. Dvizeweto na korzikanskite avtonomisti i secesionisti po barawata e identično na baskiskoto. Nacionalno-osloboditelniot front (FLNC) e najgolemoto i najnasilno od nekolku kute korzikanski nacionalistički dvizewa. Od 1976 godina do denes, preku vooružena borba i bombaški napadi kako glaven metod, se bara avtonomija za Korzika. Rešenieto e vo Korzikanskiot region, formiran vo 1976 godina,

so dva departmani, Severna i Južna Korzika, so francuskiot jazik kako oficijalen, no se koristi i korzikanskiot dijalekt. Sepak, dvižeweto prodolžuwa da bara avtonomija.

I konfliktot vo Moldavija so rusko-govorno malcinstvo i so Gagauzite, pravoslavni Turci, e rešen so avtonomni regioni. So Ustavot od 1994 godina na site građani im se garantira pravoto da go zaštitat, razvijat i izrazat etničkiot, kulturniot, jazičen i religiozen identitet. Na pretežno rusko naseleniot region na leviot breg na Dwestar i na Gagauskiot region im e garantirana specijalna avtonomija.

Od konfliktite za koi kako rešenje se nudi prifaćawe na modelot na koegzistencija e i kiparskiot, vo čija osnova e golemonacionalnata ideja od dvete strani. Del od grčkite Kiparci ne se otkazuvaat od enozisot (Enosis), soedinuvawe kon nivnata majka Grcija. Počnat ušte vo dalečnata 1931 godina, zasilen vo 1946 godina, koga grčkite Kiparci povtorno baraat enosis od Britanija, kiparskiot konflikt po kosovski, e među pogolemite destabilizatori za evropskata integracija. Po formiraweto na organizacijata EOKA na polkovnik Grivas, kojšto ja osnova i paramilitarnata organizacija Ksi i počnuva bunt so teroristički akcii, so cel da se postigne enosis, konfliktot kulminira vo 1974 godina, koga so vmešuvawe na turskata i grčkata armija, konfliktot dobiva dimenzii na regionalen vooružen sudir. Nasproti barawata za enosis, se javuva barawe na zaednicata na turski Kiparci za obedinuvawe so Turcija, preku podelba na ostrovot. Prvičното rešenje e postignato so kompleksniot politički Dogovor od Ciri, so dva aneksa. Ustavot od 1960 godina namesto da gi dobliži poveće gi oddalečuva dvete zaednici na ostrovot, po što konceptot za republikata se zamenuva so dva oddelni entiteti, od koišto edniot veće tri decenii ne e priznat od međunarodnata zaednica. Kako rešenje denes zaednicata na turskite Kiparci go nudi modelot na švajcarskiot kantonalen sistem, što e model za koegzistencija na zaednicite, a Grcite se za integrirana i unificirana Republika Kipar so pretstavuvawe vo realniot soodnos, za enosis ili za status kvo.

I na Kosovo konfliktot e rezultata na barawata za republika, i se počesto za nezavisnost na pokrainata, denes međunaroden protektorat. Vooruženite akcii na paravoenata OVK od 1996, što vo 1999 godina kulminiraat vo vooružen sudir, pri što voeno intervenira i NATO, ja postignuvaat celta. Kosovo dobi zaštita za kršeweto na čovekovite prava od međunarodnata zaednica, koja go poddržuva rešenieto za osamostojuvawe na kosovskite od centralnata vlast na Zaednicata. Ušte poverojatno e deka obostrano prifatljivo rešenje će se postigne so prifaćawe na ponudeniot model na koegzistencija na zaednicite.

Severnoirskiot konflikt e rešen soglasno mnozinskiot model na Liphart, so elementi na konsocijalnata demokratija. Po nad tri decenii od pojavuvaweto na Dvižeweto za građanski prava na pripadnicite na katoličkata zaednica vo 1968 godina, kako prvata realna zakana za bezbednosta i za podelba, religiozniot

konflikt vo provincijata preku bombaškite napadi na Privremenata IRA dobiva dimenzii na nasilen sudir, vo kojšto od 1969 do 2000 godina ima nad 3.600 žrtvi i 36.000 se povredeni. Rešenieto e parlamentarnata vlast vo provinciite-državi da funkcionira vrz principot na konsocionalnata demokratija.

Predvideno e zakonite da se donesuvaat so minimum glasovi od delegatite od dvete etno-religiozi zaednici, no odlukite za ključnite resori ostanuvaat vo nadležnost na administracijata vo Vestminster.

Za modelot na integracija e zemen nenasilniot konflikt vo Estonija, a po institucionalen pat, so politički dogovor se rešeni i ungarsko-romanskiot i ungarsko-slovačkiot konflikt. Vo Romanija partijata na etničkite Ungarci, DAHR, vrši pritisok po institucionalen pat, po što vladata predlaga da se osnova univerzitet na ungarski i na germanski jazik. Celta da se zadovolat barawata na ungarskoto i na germanskoto malcinstvo vo Transilvanija. I vo Romanija i vo Slovačka kritikuvan e Statusniot zakon za Ungarcite na ungarskata Vlada, no rešenieto e najdeno vo bilateralni dogovori, po što Zakonot e priфaten i vo Romanija i vo Slovačka. Rešenieto od Zakonot za izbori, so kojšto za etnički mešanite opštini se воведуva specijalen izboren sistem vo Slovačka, e model za zaštita na mnozinstvoto vo sredinite vo kojšto e malcinstvo. So rešenijata od Zakonot, ako edno etničko malcinstvo sočinuva повеќе od pet otsto od naselenieto vo opštinata, mandatite vo lokalnite soveti se delat меѓу etničkite partii vrz osnova na etničkiot sostav. Taka etničkite Slovaci se obezbedeni da ne bidat nadglasani vo opštinите kade što se vo pomal broj.

Mehanizmitе vgradeni vo slovačkite zakonski akti se možno rešenje za zaštita na malcinstvata vo edinicite na lokalnata samouprava vo Republika Makedonija. Makedonskiot konflikt, što vo 2001 godina eskalira vo вооружен sudir меѓу вооружените сили i paramilitarnata ONA, e rešen so političkiot Ohridski ramkoven dogovor. Sličnosta vo multietničnosta so estonskoto opštestvo e pričina za rešenje na makedonskiot konflikt da se priфati modelot na integracija na malcinstvata, što so ustavnite izmeni se tretiraat kako delovi od narod. Efektivното učestvo na nacionalnite malcinstva vo javniot život, inkluzijata vo procesot na upravuvawe na državno i na lokalno nivo, so politikata na disperzija na vlasta, vo procesot na odlučuvawe, pretstavenosta vo trite vlasti, preku izboren sistem na proporcionalno pretstavuvawe, se elementi na modelot na integracija, kombinirani so elementi na koegzistencijalniот model. Ustavnite i zakonski garancii za zaštita na pravata, so mehanizmi za obezbeduvawe na pravnite lekovi za zaštita na interesite na malcinstvata i od nezadovolstvoto od upravuvaweto na državata, se obezbedeni preku sistem na mehanizmi i merki što garantiraat počituvawe, zaštita i unapreduvawe na pravata na nacionalnite malcinstva, vrz osnova na principite na ednakvost i nediskriminacija na građanite. Dogovorenata, so Ohridskiот dogovor, forma na teritorijalna decentralizacija i rešenijata za upotrebata na jazicite vo komunikaci-

jata so administrativnite i sudski institucii, se poslednite napori za integrirawe na malcinstvata vo makedonskoto opštstvo.

Principite na nediskriminacija i na ednakvost, što se komplementarni, pri rešavaweto na malcinskite prašawa treba da se inkorporiraat vo site sferi na opštetstveniot život. Modelite na integracija i koegzistencija, i kako politiki i kako rešenija za etnopolitičkite konflikti, so dobro obmislen zaštiten mehanizam na teritorijalniot suverenitet i integritet na državite, i so ednakvost na građanite, može da gi obezbedat site uslovi za traen mir vo Evropa. Vo sprotivno, konfliktite će prodolžat da bidat realna zakana za regionalnata i globalna bezbednost. Ottamu predlogot mirot da se tretira kako opštstven proces, a ne samo kako cel ili dobri maniri.

LITERATURA I IZVORI:

- An Agenda for Peace A/47/277-S/24111; www.un.org/Docs/SG/agpeace.html
- BRAHIMI REPORT, A/55/305-S/2000/809, 21. 8. 2000, www.unrec.org/fr/Rapport/20BRAHIMI.pdf
- Charter for European security, Istanbul; SUM.DOC/1/99, www.osce.org/docs/english/1990-1999/summits/istachart99e.htm
- CASELLI, F. & Coleman, J. W., July 2002, On the Theory of Ethnic Conflict, pp. 23-24, <http://post.economics.harvard.edu/faculty/caselli/caselli.html>
- COLLABORATIVE PROJECT: »Minorities at Risk« Data Base and Explaining Ethnic Violence; www.stanford.edu/group/ethnic/DLJFNSF.doc
- COLLABORATIVE PROJECT: »Minorities at Risk« Data Base and Explaining Ethnic Violence/The Russians of Estonia; www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/estruss.htm
- DICK, C. J., The Future of Conflict: Looking out to 2020, april 2003, Defence Academy of the United Kingdom; www.da.mod.uk/CSRC/documents/Special/M30-CJD.pdf
- EJIL. Vol. 12 No. 1, Pentassuglia, G. (2001) The EU and the Protection of Minorities: The case of Eastern Europe
- EU's Crisis Response Capability: Institutions and Processes for Conflict Prevention and Management, 2001, Brussels, International Crisis Group; <http://www.icg.org/home/index.cfm?id=1830&l=1>
- Ginifer, G. & Eide, E. B., 1997, Ethnicity as a source of conflict, Balkan forum, Vol. 5, No. 2(19), NIP Nova Makedonija, Skopje, pp.181-206
- GURR, R. T. (1993) Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflicts, Washington, D.C.: USIP; available at [http://www.pcr.uu.se/research/Minorities at risk: a global view of ethnopolitical conflicts](http://www.pcr.uu.se/research/Minorities%20at%20risk%20a%20global%20view%20of%20ethnopolitical%20conflicts)
- GURR, R. T. (November 1994) Peoples against states: Ethnopolitical conflict and the changing world system http://www.csis-scrs.gc.ca/eng/comment/com50_e.html
- GURR, R. T. and Moore, H.W. (1997) Ethnopolitical Rebellion: A Cross-sectional Analysis of the 1980s with Risk Assessments for the 1990s, , American Journal of Political Science, 41(4):1079-1103; <http://garnet.acns.fsu.edu/~whmoore/M@R.HTM>

- GURR, T. R., & Moore, H. W., Peace and conflict 2000, Assessing Risks of Ethnorebellion in the Year 2000: Three Empirical Approaches; www.cidcm.umd.edu/inscr/peace.htm
- GURR, T. R., & Marshall, G. M., Peace and conflict 2003, A Global Survey of Armed Conflicts, Self-determination Movements, and Democracy; www.cidcm.umd.edu/peace_and_conflict_2003.asp
- GURR, T. R., Khosla, D., & Marshall, G. M., Peace and conflict 2001, A Global Survey of Armed Conflicts, Self-determination Movements and Democracy; www.cidcm.umd.edu/inscr/peace.htm
- HULBURT, F. H., (2000) Preventive diplomacy: Success in the Baltics; wwics.si.edu/subsites/ccpdc/pubs/opp/1.pdf
- EU PROGRAMME for the Prevention of Violent Conflicts/ Goteberg European Council Presidency Conclusions, Annex 3, June, 2001/ www.eu2001.se/static/eng/pdf/violent.PDF
- EU'S SUPPORT for Roma Communities in Central and Eastern Europe, May 2002, www.europa.eu.int/comm/enlargement/docs/pdf/brochure_roma_may2002.pdf
- EU'S 2002 REPORT on Hungary, dostapen na www.europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/ od 28 Mart 2003
- ZAVRŠEN AKT NA KEBS, Helsinki, 3 septemvri 1973, Ženeva, 18 avgust-21 septemvri 1975 godina, vo Hrżewak, J. (1992) Međunarodni i evropski dokumenti za qudska prava, Čovek i wegove slobode u pravnoj državi, Informator, Zagreb
- ZBORNIK, Annual book, 55 Volume, 2002, Georgieva, L., Southeastern Europe: Regional stability trough Conflict prevention and Peacebuilding, pp. 293-315
- IDENTITY IN FORMATION: Russian Speaking Population in the Near Abroad by David Laitin (Cornell University Press, 1998), Reviewed by Kathryn Stoner-Weiss; Volume 8 Numbers 1-2/Winter/Spring 1999, Constitutional Reviews; www.law.nyu.edu/eecr/vol8num1-2/reviews/weiss.html
- IVANOV, S. (1997) National minorities and new challenges of the Estonian society, Our European Responsibility symposium in Helsinki; www.lichr.ee/eng/articles/sympos.htm - 20k - 27 Jun 2004
- THE KOSOVO REPORT: Conflict International Response Lessons Learned; www.waytin.co.uk/International-Commission-The-Kosovo-Report-Conflict-920-690-048-6.html

INTERNATIONAL COMMISSION on KOSOVO Independent.

JENTLESON, W. B. (2000) Opportunities missed, Opportunities seized-Preventing Diplomacy in The Post-Cold War World; wwics.si.edu/subsites/ccpdc/pubs/opp/toc.htm

JENTELSON, B., Maresca, J. J., The International Community and The Conflict over Nagorno-Karabakh; wwics.si.edu/subsites/ccpdc/pubs/opp/toc.htm

KEMP, A. V., 2000, Between assimilation and Secession: Integrating Diversity in Multi-Ethnic States; www.isn.ethz.ch/osce/about/navig_about/am00/chapter3_kemp.pdf

LUND, M. (1999) third printing, Preventing violent conflicts, Washington: USIP

LUND, M. (2000), Preventive diplomacy for Macedonia, 1992-1999: From Containment to Nation Building; wwics.si.edu/subsites/ccpdc/pubs/opp/toc.htm

MAJOR episodes of Political Violence 1946-2002, members.aol.com/cspmgm/conflict.htm

MINORITIES in history (1978) London: Edward Arnold (Publishers) Ltd.

MINORITIES IN DEMOCRACY, Konrad Adenauer Foundation & European Centre for Minorities Issues, Skopje: List

MIRČEV, D. (1998) Političkite govori na sovremieto, Skopje: Misl

MORIN, E. (1991) Kako misliti Evropu, Sarajevo: Svetlost

PETTAI, V. (1999) Developing Preventive Diplomacy and Ethnic Conflict Resolution: The OSCE Mission to Estonia; www.ut.ee/SOPL/cv/pettaie.htm

PETTAI, V., Ethnopolitics in Constitutional Courts: Estonia and Latvia Compared, East European review, Winter 2002/Spring 2003 www.law.nyu.edu/eeecr/vol11_12num4_1/focus/pettai.html

Preventing violent conflict: Opportunities for the Swedish and Belgian Presidencies of the EU in 2001, 2001, Brussels, European platform for conflict prevention and transformation; www.international-alert.org/publications.htm

RASPRAVE IN GRADIVO 17, Treaties and documents(12. 1984) Ljubljana: Institut za narodnostna vprašanja v Ljubljani

RUSSIAN COMMUNITIES IN ESTONIA (A HISTORICAL OVERVIEW), Estonian Institute, May, 1997; available at: www.einst.ee/factsheets/russians/

SMIT, A. D. (1998) Nacionalen identitet, Belgrad: Bibl. 20 vek, BIGZ

Smit, D. A. (2001) Nationalism, Theory, Ideology, History, Cambridge: Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd.

TOŠEVSKI, I. (2000) Nacija ili nacija?, Skopje: MI-AN

HORVAT, B. (1989) Kosovsko pitawe, vtoro dopolneto izdanie, Zagreb: Globus

USIP/Kosovo Final Status/Special report 91/June, 2002, avaluable at: <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr91.html>

FAJLER, M., 1997, Južen Tirol-model za rešavawe na konfliktite so malcinstvata?, vo Nacionalnite malcinstva vo međunarodniot i jugoslovenskiot praven poredok, Belgrad: Međunarodna politika i NIO Služben vesnik

www.sipri.se : SIPRI Yearbook 2003; editors.sipri.se/pubs/yearb.html

www.europa.eu.int/Anex 1:Conclusions of the Regular reports, 2002, EC; available at: www.euoffice.metu.edu.tr/abouteu/2002regrep.pdf

PRILOG:

Modeli na integracija i koegzistencija:

<i>Kriteriumi</i>	<i>Model na integracija</i>	<i>Model na koegzistenc.</i>
Koncept na čovekovi I malcinski prava	koncept za ednakvost i nediskriminacija	koncept za zaštita na malcinstva
Državno ureduvawe	unitarna država so centralizirana ili (ne)teritorijalno decentralizirana vlast	unitarna teritorijalno decentralizirana i federacija ili konfederacija
Vklüčenost na malcinstvata vo izvršnata vlast	Učestvo vo vladina koalicija	garantirani mesta vo centralna, podelba so region. i lokalni vlasti
Odnos među izvršna i zakonodavna vlast	dominacija na vladata, so malcinski pretstavnici na vladini funkcii	Bikameralizam na državno i parlamenti na regionalno nivo
Organizacija na zakonodavna vlast	ednodomen parlament	Dvodomni parlament, dolen dom za interesite na malcinstvata
Izboren sistem	mnozinski ili kombiniran mnozinski i proporcionalen izboren system	Proporcionalen ili kombiniran izboren sistem, geogr. ograničeni izborni edinici
Partiski sistem	pluralen sistem	pluralen sistem, možebi i so politički partii vrz etnička osnova
Organizacija na vlasta na centralno, regionalno i lokalno nivo	decentralizacija-podelba na vlasta so lokalni organi na samouprava	Decentralizacija so podelba na regionalno i lokalno nivo, so samostojni nadležnosti
Ustavni i zakonski garancii, ustav, parlamentarna suverenost	(ne)pišan ustav, ustavni i zakonski garancii, 2/3 ili kvalifikuvano mnozinstvo za izmeni, pravni lekovi	pišan ustav, malcinsko veto, pravni lekovi za konflikti, ad-hok i alternativni mehanizmi za poplaki za upravuvaweto na vlastite
Pretstavnička demokratija, direktno odlučuvawe preku referendum	pretstavnička demokratija i preku referendum	pretstavnička demokratija
Malcinska politika/kulturna politika	integracija, zaštita na malcinstva so specijalni merki, inkluzija, prifatena asimilacija/interkulturalizam	Koegzistencija, politika na priznavawe, pluralizam, segregacija, separacija, akomodacija/multikulturalizam

Učestvo na malcinstvata vo procesot na odlučuvawe	Inkluzija vo site nivoa na vlast i vo ostanatite sferi od javniot život vo državata	garantirani mesta vo vlasta, mehanizmi za interesite na malcinstvata vo region. i lokalni organi na vlast
decentralizacija/ teritorijalni ii neteritorijalni aranžmani za vključenost na malcinstvata vo procesot na odlučuvawe	neteritorijalen i teritorijalen princip na decentralizacija, asimetrično podeleni funkcii	regionalna i lokalna samouprava vrz teritorijalen princip, so samostojni nadležnosti
Sovetodavni I konsultativni tela so pretstavni na malcinstavata, mehanizmi za obezbeduvawe na interesite na malcinstvata	komisii za malcinski prašawa, pravni i admin. merki, gradewe na doverba	komisii na site nivoa, so členovi na malc., komiteti, soveti, trkalezni masi,
Upotreba na jazicite na malcinstvata	komunikacija na službeniot jazik, ili so administracijata, javni službi i vo i so sudskite institucii	dvojazičnost, so administracijata, javni službi i vo i so sudskite institucii, na site nivoa

Pregled broj 1 (Izvor: Kiose Z., 2004, Koegzistencijalen i integrativen model na rešavawe na etnopolitičkiot konflikt: avtonomija ili integracija na malcinstvata, magisterski trud, Filozofski fakultet–UKIM Skopje, str. 99)